

Екологічна модернізація: теорія та практика

Гончарук В. В.

к. п. н., викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

м. Умань, Україна, goncharuk424@ukr.net

Екологічна модернізація (ЕМ) – це зміна екологічної політики держави, у результаті якої відбудеться підвищення якості життя й економічної ефективності, забезпечення т. зв. зеленого зростання економіки та енергетики, збереження і відновлення навколишнього природного середовища.

Екологічна модернізація – одна з доктрин соціальних наук, за якою рух до енвайронменталізму сприяє розвитку економіки. За останні декілька десятиліть ця ідея привернула увагу вчених та політиків усього світу.

Поняття екологічної модернізації з'явилося на початку 80-х років ХХ століття серед групи вчених Вільного Університету та Науково-дослідницького центру в Берліні. Серед учених були Йозеф Хубер (Joseph Huber), Мартін Єніке (нім. Martin Jenicke) та Удо Е. Сімоніс (нім. Udo E. Simonis). На той час такі ідеї були розповсюджені. Наприклад, їх наслідували Артур Розенфельд (Arthur H. Rosenfeld), Еморі Ловінс (Amory Lovins), Дональд Хайсінг (Donald Huisingh), Рене Кемп (Ren Kemp), Ернст Ульріх фон Вайзсекер (Ernst Ulrich von Weizscker). У майбутньому Артур Мол (Arthur P. J. Mol) [1].

Питання впровадження ЕМ у практику господарювання вивчали німецькі та голландські екосоціологи Дж. Хубер, М. Джоник, А. Мол, Д. Зоннефельд, Л. Ринкевичус, З. Гіллер, а також російські вчені О. Аксьонова, І. Кулясов, Г. Кудинова, Г. Розенберг та О. Яницький. Зв'язок

технологічних зрушень з інституційними змінами в господарській системі присутній у роботах К. Перес Перес і Г. Досі.

Засновником теорії екологічної модернізації вважають активіста німецького екологічного руху Йозефа Хубера. У середині 1980 років його ідеї підтримали екосоціологи – спочатку М. Джонік (Німеччина), А. Мол (Нідерланди). У цих країнах запропоновану концепцію вперше було покладено в основу державної екополітики.

Термін модернізація розуміють як перехід від стабільного суспільства до такого, що безперервно змінюється. З одного боку, це будь-які технологічні, технічні, інституціональні й інші вдосконалення, котрі сприяють економічному розвитку, з іншого – процес «осучаснення».

Розрізняють три типи модернізації: ендогенна, яку здійснюють країни на власній основі (Європа, США та ін.); екзогенна – за рахунок запозичень при відсутності власного базису; ендогенно-екзогенна – реалізується як на власній основі, так і шляхом запозичень. Екологічна модернізація передбачає реалізацію двох завдань: 1) забезпечення навколишнього природного середовища, сприятливого для здоров'я людини як біологічного організму (відповідає досить поширеному терміну *environmental health*), та підтримка здоров'я власне довкілля, тобто його складників (*health of environment*).

У вересні 2015 року було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року».

В Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх і прийдешніх поколінь; створити необхідні умови для суспільного договору між владою, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення якості життя громадян і гарантування

соціально-економічної й екологічної стабільності; досягнути високого рівня освіти й охорони громадського здоров'я [2].

Законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу, спрямоване на досягнення національних пріоритетів і забезпечення його наближення до відповідних директив Європейського Союзу щодо впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна.

Модернізаційні зрушення відбуваються завдяки впровадженню інновацій, які трактуються як «перебудова». Інновація – це впровадження нововведення, що забезпечує якісне зростання ефективності процесів або продукції на вимогу ринку.

Н. Караєва стверджує, що «на сьогодні основою парадигми сталого розвитку є теорія екологічної модернізації, що об'єднує ідеї “зеленого капіталізму”, теорії суспільства ризику та стійкого розвитку». На думку прихильників цієї теорії (А. Мовляв, Р. Спааргарен, Е. Гидденс, А. Віллі, Дж. Хубер, М. Янічке), в суспільствах із розвиненими демократичними інститутами трансформація не торкнеться існуючих відносин власності, вона сфокусована на вдосконаленні організаційних структур виробництва і споживання [3].

М. Хвесик зазначає, що «Екологічна модернізація передбачає свідомо організований процес і соціальну практику, спрямовані на поліпшення стану навколишнього природного середовища й здоров'я людини та реалізуються через взаємодію конкретних соціальних інститутів» [4]. Утім, автори [4] розглядають ЕМ тільки як зміну «екологічної політики держави», «перехід від деєкологізованого суспільства до екологізованого», «комплекс нововведень, які здатні суттєво поліпшити екологічні параметри довкілля» [4, с. 9].

Модернізація – комплексний процес реформування існуючих і створення нових політичних, правових, економічних і суспільних інституцій, а також запозичення тих культурних норм, які відповідають кращим

стандартам і цінностям розвинутих демократичних країн. Інакше кажучи, модернізація передбачає оновлення або створення нових інституцій, що створюють умови для створення нової якості людських стосунків у сфері політичних, правових, економічних, суспільних відносин на сучасних засадах і принципах демократії, верховенства права та прав людини, ринкової економіки, соціальної держави, усталених міжнародних норм співіснування; країнодернізація – це, перш за все, комплексний процес реформування існуючих та створення нових політичних, правових, економічних та суспільних інституцій, а також запозичення тих культурних норм, які відповідають кращим стандартам і цінностям розвинутих демократичних країн.

Згідно з теорією екологічної модернізації, економічне зростання і поліпшення якості навколишнього природного середовища можуть відбуватися одночасно. Такий підхід передбачає вирішення екологічних проблем за допомогою мережі суб'єктів екологічної модернізації, тоді як інші соціальні теорії зосереджені на тому, що держава, бізнес, неурядові організації, населення, а іноді й власне природні об'єкти тільки створюють екологічні проблеми.

Крім трьох перспектив розвитку екологічної модернізації, а саме екологічного ощадного бізнесу і споживання, ефективної державної охорони довкілля, екологізації суспільства в цілому, можлива й четверта – емансипація природи, тобто соціалізація та персоналізація природних об'єктів.

У теоретичному аспекті екологічна модернізація стосується вивчення зміни інституційного розвитку. Виділяють декілька підходів. Відповідно до одного з них центральним елементом екологічної модернізації вважається реструктуризація економіки, включаючи зміни технологій та галузевої структури, тобто поєднання високого рівня економічного розвитку і недостатнього рівня впливу на довкілля.

Термін «модернізація» вживається в науці з 50-х років ХХ ст. Етимологічно він пов'язаний з французькими словами *moderne* – сучасний, новітній та *modernisation*, що означає оновлення, а також з англійськими однокореневими термінами *modern*, *modernity*, *modernization*, щодо яких можливі два варіанти перекладу на українську мову. Перший – буквальный, коли всі три терміни перекладаються спорідненими словами: модерний, модерний і модернізація, другий – український варіант: сучасний, сучасність та осучаснення.

Існують різні інтерпретації поняття модернізації. П. Штомпка [5, с. 10] виділяє три значення цього поняття: 1) модернізація – синонім усіх прогресивних соціально-економічних змін, коли суспільство рухається уперед; 2) поняття «модернізація» тотожне поняттю «сучасність» і означає комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних і інтелектуальних трансформацій.

Актуальність екологічної модернізації для України не викликає сумнівів, але вона не повинна обмежуватися сприянням впровадженню безвідходного обладнання та випуску екологічно чистої продукції, а також подоланням наслідків минулих техногенних катастроф (аварія на ЧАЕС).

У ході екологічної модернізації вирішуються важливі завдання, пов'язані, по-перше, з якісними змінами технологічної бази економіки, її інформаційно-складової, організаційно-виробничими формами; по-друге, з переходом на ресурсно-інноваційну стратегію розвитку, формування нових господарських механізмів інтенсивного типу природокористування, системи критеріїв, показників та індикаторів ефективності розвитку, що враховують повною мірою екологічні й соціальні фактори.

Більшість з існуючих підприємств у регіонах України потребують ЕМ, реструктуризації та створення нових форм і видів діяльності. У сучасних умовах актуальності набувають питання управління у галузі управління модернізаційними заходами, при чому управлінські дії повинні бути узгоджені з науково обґрунтованими методами раціональної економічної

діяльності із законодавчо закріпленими вимогами до ведення господарської діяльності, що забезпечувало б «екологічну» стабільність управлінських рішень. Процес екологічної модернізації набуває сьогодні більш прикладного характеру, і, є не тільки на рівні програм і проектів організацій та установ щодо поліпшення екологічної ситуації, а й на рівні конкретних дій, які потрібно здійснювати узгоджено.

Література:

1. Екологічна модернізація – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
3. Караєва Н. В., Сегеда І. В. Генезис екологічної парадигми сталого розвитку цивілізації: сутність та етапи становлення // Проблеми сталого розвитку національної економіки. URL: http://economy.kpi.ua/files/files/6_kpi_2010_7.pdf
4. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін.; за наук. ред. д. е. н., проф., акад. НААН України М. А. Хвесика. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 455 с.
5. Штомпка П. Социология социальных изменений. М.: Аспект Пресс, 1996. 184 с.